

قوة قضائیه
دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: حقوق خصوصی

عنوان:

آثار قراردادهای اشخاص در فضای متاورس در پرتو فقه و حقوق ایران

استاد راهنما:

دکتر محمدهادی دارایی

استاد مشاور:

دکتر سید علیرضا طباطبائی

نگارنده:

مهدی سجادی منش

بهار ۱۴۰۳

ب

باسمه تعالی

توقه
دانشگاه علوم قضایی و عدالت

تاریخ:

شماره:

پیوست:

"تائیدیه هیات داوران پایان نامه کارشناسی ارشد"

با استمداد از الطاف الهی، اعضای هیات داوران پایان نامه آقای مهدی سبحانمنش دانشجوی کارشناسی ارشد پیوسته رشته علوم قضایی گرایش حقوق خصوصی به شماره دانشجویی ۹۶۱۴۰۱۳۵۰ با عنوان "آثار قراردادهای اشخاص در فضای متاورس در پرتو فقه و حقوق ایران" را از نظر شکل و محتوا بررسی نموده و پس از برگزاری جلسه دفاع در تاریخ ۱۴۰۳/۰۶/۲۸ ساعت ۱۰ آن را با نمره به عدد ۱۹ و به حروف نوزده و درجه عالی ارزیابی نمودند.

ردیف	نام و نام خانوادگی استاد	سمت	امضاء
۱	دکتر محمدهادی دارایی	استاد راهنما	
۲	دکتر سید علیرضا طباطبایی	استاد مشاور	
۳	دکتر محمدعبدالصالح شاهنوش	استاد داور	
۴	دکتر میثم نعمتی	نماینده تحصیلات تکمیلی	

تهران - خیابان انقلاب بعد از چهارراه ولیعصر نرسیده به پل کالج - خیابان خارک بلاک ۹ - کد پستی: ۱۱۳۳۹۱۳۶۱۵ - صندوق پستی: ۱۱۱۵۵/۱۷۵۹

دورنگار: ۶۶۷۳۸۲۷۱

www.ujsas.ac.ir
info@ujsas.ac.ir

سپاسگزاری:

سپاس خدایی را که به من این توفیق را عطا فرمود تا بتوانم قدمی در راه علم و دانش بردارم و به کردآوری

اطلاعات مربوط به این پژوهش پردازم.

باسپاس و تقدیر ویژه از استاد گران قدر جناب آقای دکتر محمد مهدی دارایی که در مراحل مختلف این پژوهش،

راهنمایی‌های ارزنده و سازنده خود را بر من ارزانی داشته و از هیچ کوششی در این زمینه دریغ ننمودند.

و نیز از جناب آقای دکتر سید علیرضا طباطبائی که با مشاوره و نظارت دقیق بر پژوهش مرا یاری نمودند، تشکر

ویژه دارم و صمیمانه از خداوند منان طلب توفیقات روز افزون را برای ایشان را خواستارم

تقدیم بہ:

این پایان نامہ راضمن تشکر و سپاس بیکران و در کمال افتخار و امتنان تقدیم می نمایم بہ:

- محضر از زشمند پدر و مادر عزیزم بہ خاطر ہمہ می تلاش های محبت آمیزی کہ در دوران مختلف زندگی ام

انجام داده اند و بامهربانی چگونہ زیستن را بہ من آموختہ اند.

- بہ ہمسرم ہربانم کہ در تمام طول تحصیل ہمراہ و ہنگام من بودہ است.

- بہ استادان فرزانه و فریختہ ای کہ در راہ کسب علم و معرفت مراری نمودند.

- بہ آنان کہ در راہ کسب دانش را ہمایم بودند.

- بہ آنان کہ نفس خیرشان و دعای روح پرورشان بدرقہ می راہم بود.

چکیده فارسی

متاورس یک فضای مجازی پیشرفته و آینده‌نگر است که با استفاده از فناوری‌های نوینی مانند واقعیت مجازی و واقعیت افزوده، امکان معاملات و کنش‌های دیجیتالی را به صورت سه‌بعدی و واقع‌گرایانه فراهم می‌کند. این محیط مجازی به کاربران اجازه می‌دهد تا با استفاده از آواتارها، در جهان مجازی به فعالیت‌های متنوعی بپردازند که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به انجام معاملات مالی در قالب قراردادهای دیجیتال اشاره کرد. با گسترش متاورس و فناوری‌های مربوط به آن، بررسی آثار قراردادهای اشخاص در این محیط به موضوعی پیچیده و چالش‌برانگیز تبدیل شده است که به سبب بداعت موضوع ابهامات گوناگونی را به همراه دارد. شناخت این آثار برای کاستن از مشکلات حقوقی موجود، بهبود کارایی و عملکرد قراردادهای ارائه چهارچوب قانونی مناسب ضروری می‌نماید.

این پایان‌نامه به بررسی آثار قراردادهای متاورس در پرتو فقه و حقوق ایران می‌پردازد و در همین راستا چالش‌های مربوطه از جمله تعیین قانون حاکم، مسائل مربوط به صلاحیت قضایی، و مشکلات اثبات و اجرای تعهدات در محیط‌های مجازی را تحلیل خواهد نمود و راهکارهای مناسبی را برای مواجهه‌ی با این چالش‌ها ارائه خواهد نمود.

در ابتدا به مفاهیم بنیادین مانند فضای مجازی، متاورس، قراردادهای هوشمند، بلاک‌چین، و نقش فناوری‌های نوین در تشکیل این فضا پرداخته خواهد شد و سپس اجرای قراردادهای و سقوط تعهدات قراردادی به عنوان دو شالوده‌ی اصلی آثار قراردادهای متاورس مورد نقد و بررسی قرار خواهند گرفت. این پژوهش بیانگر آن است که برای اجرای صحیح موضوع قراردادهای متاورس که اصلی‌ترین رکن آثار قراردادهای هستند، نیاز به تطبیق اصول کلی فقهی و حقوقی ناظر بر آثار قرارداد با شرایط و ویژگی‌های منحصر به فرد این فضا است و به کارگیری فناوری‌های مرتبط با متاورس (مانند قراردادهای هوشمند) می‌تواند بستری مناسب را برای اجرای تعهدات قراردادی و الزام به انجام آن‌ها فراهم سازند. نظریه پیشنهادی این تحقیق بر اهمیت تدوین چارچوب‌های حقوقی مناسب و تقنین اصولی و بهره‌گیری از فناوری‌های پیشرفته برای حمایت از حقوق طرفین و افزایش اعتماد در این محیط تأکید دارد. این رویکرد می‌تواند به بهبود اجرای قراردادهای و کاهش اختلافات ناشی از عدم اجرای تعهدات کمک کند و بستر مناسبی برای فعالیت‌های دیجیتالی فراهم آورد و سقوط تعهدات قراردادی را به حداقل برساند.

کلیدواژه‌ها: متاورس، آثار قراردادهای هوشمند، قراردادهای هوشمند

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۱
فصل اول: ادبیات پژوهش.....	۱۱
۱. مفاهیم.....	۱۲
۱.۱ فضای مجازی.....	۱۲
۱.۲ متاورس.....	۱۴
۱.۳ هوش مصنوعی.....	۲۰
۱.۴ قراردادهای هوشمند.....	۲۲
۱.۴.۱ ویژگی های قرارداد هوشمند.....	۲۳
۱.۴.۲ کاربردهای قرارداد هوشمند.....	۲۳
۱.۴.۳ چالش ها و محدودیت های قرارداد هوشمند.....	۲۴
۱.۵ ارزش های دیجیتال.....	۲۵
۱.۵.۱ ارزش های دیجیتال متمرکز.....	۲۵
۱.۵.۲ ارزش های دیجیتال نامتمرکز (رمز ارز).....	۲۶
۱.۵.۲.۱ کوین ها.....	۲۷
۱.۵.۲.۲ توکن ها.....	۲۷
۱.۶ بلاک چین.....	۳۰
۱.۷ واقعیت افزوده.....	۳۱
۱.۸ واقعیت مجازی.....	۳۲
۱.۹ نقش آفرینان متاورس.....	۳۳
۱.۹.۱ کاربران متاورس.....	۳۳
۱.۹.۲ آواتار.....	۳۴
۱.۱۰ قراردادهای متاورس.....	۴۱

۱.۱۰.۱	شرایط صحت معاملات در قرارداد های متاورس	۴۱
۱.۱۰.۲	انواع قراردادهای متاورسی	۴۳
۱.۱۰.۳	آثار قراردادها	۴۴
۱.۱۰.۳.۱	اجرای عقد	۴۵
۱.۱۰.۳.۲	سقوط تعهدات قراردادی	۴۵
۲	تاریخچه و اهمیت و خصایص متاورس	۴۶
۲.۱	تاریخچه متاورس	۴۶
۲.۱.۱	ابداع واژه آواتار توسط گاریوت	۴۷
۲.۱.۲	چاپ کتاب اسنو کرش و ظهور واژه ی متاورس	۴۷
۲.۱.۳	ساخت فیلم های هالیوودی آواتار محور	۴۸
۲.۱.۴	تغییر نام فیس بوک به متا	۴۸
۲.۱.۵	افزایش نرخ توکن های متاورس در مارکت کریپتو	۴۸
۲.۲	اهمیت متاورس	۵۰
۲.۳	ویژگی ها و کاربردهای متاورس	۵۲
۲.۳.۱	فضای مجازی پویا	۵۲
۲.۳.۲	همزمانی و پایداری	۵۲
۲.۳.۳	هویت دیجیتال	۵۲
۲.۳.۴	اقتصاد دیجیتال	۵۳
۲.۳.۵	تعاملات اجتماعی	۵۳
۲.۳.۶	تجربه های غوطه ورانه	۵۳
۲.۳.۷	آموزش	۵۴
۲.۳.۸	تفریح و سرگرمی	۵۴
۲.۳.۹	تجارت	۵۴
۲.۳.۱۰	شبکه های اجتماعی	۵۴
۳	مبانی متاورس	۵۵
۳.۱	مبانی فقهی و حقوقی معاملات متاورس	۵۵

۵۹	۳.۱.۱ اصل لزوم قراردادهای
۶۰	۳.۱.۱.۱ مبانی فقهی اصل لزوم
۶۱	۳.۱.۱.۲ مبانی حقوقی اصل لزوم
۶۲	۳.۱.۱.۳ استثنائات اصل لزوم
۶۳	۳.۱.۲ اصل صحت
۶۳	۳.۱.۲.۱ مبانی و دلایل اصل صحت
۶۴	۳.۱.۲.۲ آثار و پیامدهای اصل صحت
۶۵	۳.۱.۲.۳ استثنائات اصل صحت
۶۶	۳.۱.۳ قاعده نفی حرج
۶۷	۳.۱.۳.۱ کاربردهای قراردادی قاعده نفی حرج در متاورس
۶۸	۳.۱.۴ اصل حسن نیت قراردادی
۶۸	۳.۱.۴.۱ تعریف و مبانی اصل حسن نیت
۶۹	۳.۱.۴.۲ کاربرد اصل حسن نیت در قراردادهای
۶۹	۳.۱.۴.۳ مصادیق اصل حسن نیت در قراردادهای متاورس
۷۱	فصل دوم : آثار اجرای قراردادهای در متاورس
۷۳	۱. انواع اجرای قراردادی در متاورس
۷۳	۱.۱ اجرای اختیاری در متاورس
۷۴	۱.۱.۱ تفاوت اجرای اختیاری در قراردادهای سنتی و متاورس
۷۶	۱.۱.۲ مصادیق اجرای اختیاری قرارداد در متاورس
۷۷	۱.۱.۳ اجرای اختیاری قراردادهای متاورسی قبل از موعد
۷۸	۱.۱.۳.۱ مصادیق اجرای پیش از موعد
۷۹	۱.۲ اجرای اجباری
۸۱	۱.۲.۱ مراحل اجرای اجباری
۸۲	۱.۲.۲ روش‌های الزام به انجام تعهدات قراردادی در متاورس
۸۴	۲. روش‌های اجرای قراردادهای در متاورس

۲.۱	استفاده از قراردادهای هوشمند	۸۵
۲.۲	به کارگیری بلاک چین به عنوان بستر تضمین اجرای تعهدات	۸۷
۲.۳	استفاده از فناوری های نوین برای نظارت و اجرای تعهدات	۹۰
۲.۳.۱	واقعیت مجازی و واقعیت افزوده	۹۰
۲.۳.۲	هوش مصنوعی:	۹۱
۲.۳.۳	اینترنت اشیا	۹۳
۲.۳.۴	پردازش زبان طبیعی:	۹۵
۲.۳.۵	توکن های غیرقابل تعویض:	۹۶
۲.۳.۶	داوری آنلاین	۹۸
۳	چگونگی اجرای قراردادها در متاورس	۹۹
۳.۱	انتقال یا تسلیم مال	۹۹
۳.۱.۱	مصادیق اموال در متاورس	۹۹
۳.۱.۲	روش های رایج برای انتقال اموال در متاورس	۱۰۰
۳.۱.۳	چالش های فقهی انتقال اموال در متاورس	۱۰۲
۳.۲	انجام کار	۱۰۳
۳.۲.۱	ارائه خدمات دیجیتال	۱۰۳
۳.۲.۲	توسعه و ساخت محیط های مجازی	۱۰۵
۳.۲.۳	توسعه نرم افزار و اپلیکیشن ها	۱۰۶
۳.۲.۴	مدیریت و نگهداری	۱۰۷
۳.۳	خودداری از انجام کار	۱۰۸
۳.۳.۱	قراردادهای عدم رقابت دیجیتال در متاورس	۱۰۹
۳.۳.۲	قراردادهای عدم افشای اطلاعات دیجیتال در متاورس	۱۱۰
۳.۳.۳	قراردادهای عدم استفاده از دارایی های دیجیتال در متاورس	۱۱۲
۴	چالش های فقهی و حقوقی اجرای قراردادها در متاورس	۱۱۳
۴.۱	معاذیر اجرای قراردادها در متاورس	۱۱۴
۴.۱.۱	فورس ماژور (قوه قاهره)	۱۱۴

۱۱۵.....	۴.۱.۱.۱ فورس ماژور در قراردادهای هوشمند
۱۱۷.....	۴.۱.۲ عذر قانونی
۱۱۷.....	۴.۱.۲.۱ مصادیق عذر قانونی
۱۱۸.....	۴.۱.۲.۲ راهکارهای مدیریت عذر قانونی در قراردادهای متاورس
۱۱۸.....	۴.۱.۲.۳ تاثیر عذر قانونی بر قرارداد
۱۱۹.....	۴.۱.۳ عذر عملی
۱۲۰.....	۴.۱.۳.۱ مصادیق عذر عملی در اجرای قراردادهای متاورس
۱۲۰.....	۴.۱.۳.۲ راهکارهای مدیریت عذر عملی
۱۲۱.....	۴.۲ تعیین قانون حاکم بر قراردادها در متاورس
۱۲۳.....	۴.۲.۲ راهکارهای حل چالش‌های قانونی قراردادها در متاورس
۱۲۴.....	۴.۳ چالش‌های مربوط به صلاحیت قضایی و اجرای احکام
۱۲۴.....	۴.۳.۱ تعیین صلاحیت قضایی
۱۲۴.....	۴.۳.۲ اجرای احکام قضایی
۱۲۴.....	۴.۳.۳ حفاظت از داده‌ها و حریم خصوصی
۱۲۵.....	۴.۳.۴ هویت مجازی و ناشناس بودن
۱۲۵.....	۴.۳.۵ مشکلات مربوط به اثبات و اجرای تعهدات در محیط‌های مجازی
۱۲۷.....	۴.۴ راه حل‌های احتمالی مدیریت چالش‌های اجرای قراردادها در متاورس
۱۲۷.....	۴.۴.۱ استفاده از اصول کلی فقه و حقوق
۱۲۸.....	۴.۴.۲ توسعه قوانین و مقررات جدید
۱۲۸.....	۴.۴.۳ نقش نهادهای نظارتی

فصل سوم : آثار نقض تعهدات قراردادی در متاورس..... ۱۲۹

۱۳۰.....	۱. انواع سقوط تعهدات در متاورس
۱۳۰.....	۱.۱ سقوط تعهدات به واسطه اجرای تعهد
۱۳۱.....	۱.۱.۱ مفهوم اجرای تعهد
۱۳۱.....	۱.۱.۲ شرایط اجرای تعهد
۱۳۲.....	۱.۱.۳ روش‌های اجرای تعهد

۱.۱.۴.	آثار اجرای تعهد.....	۱۳۳
۱.۱.۵.	چالش‌های اجرای تعهد در متاورس.....	۱۳۳
۱.۲.	سقوط تعهدات به واسطه اقاله.....	۱۳۴
۱.۲.۱.	مفهوم اقاله.....	۱۳۵
۱.۲.۲.	شرایط اقاله.....	۱۳۵
۱.۲.۳.	روش‌های اقاله.....	۱۳۵
۱.۲.۴.	آثار اقاله.....	۱۳۶
۱.۳.	سقوط تعهدات به واسطه فسخ.....	۱۳۷
۱.۳.۱.	شرایط اعمال حق فسخ.....	۱۳۷
۱.۳.۲.	روش‌های فسخ.....	۱۳۸
۱.۳.۳.	آثار فسخ.....	۱۳۸
۱.۴.	سقوط تعهدات به واسطه انفساخ.....	۱۴۰
۱.۴.۱.	شرایط انفساخ.....	۱۴۰
۱.۴.۲.	چگونگی اثبات شرایط انفساخ.....	۱۴۱
۱.۵.	سقوط تعهدات به واسطه تهاتر.....	۱۴۲
۱.۵.۱.	شرایط تهاتر.....	۱۴۳
۱.۵.۲.	روش‌های تهاتر.....	۱۴۳
۱.۶.	سقوط تعهدات به واسطه ابراء.....	۱۴۵
۱.۷.	سقوط تعهدات به واسطه مالکیت ما فی الذمه.....	۱۴۶
۱.۸.	سقوط تعهدات به واسطه‌ی تبدیل تعهد.....	۱۴۶
۱.۹.	سقوط تعهدات به واسطه‌ی مرور زمان.....	۱۴۷
۲.	چالش‌های فقهی حقوقی سقوط تعهدات در متاورس.....	۱۴۸
۲.۱.	تعیین هویت طرفین.....	۱۴۸
۲.۲.	اثبات وقوع شرایط سقوط تعهدات.....	۱۵۰
۲.۳.	تعیین قانون حاکم.....	۱۵۱
۲.۴.	مسائل مربوط به صلاحیت قضایی.....	۱۵۲
۲.۵.	مشکلات مربوط به اجرای تعهدات.....	۱۵۳

۲.۶ چالش‌های فقهی مربوط به سقوط تعهدات قراردادی..... ۱۵۴

۳. راهکارهای پیشگیری از سقوط تعهدات در متاورس..... ۱۵۵

۳.۱ استفاده از قراردادهای هوشمند..... ۱۵۵

۳.۲ تعیین شروط و ضمانت‌های مناسب در قراردادها..... ۱۵۷

۳.۳ استفاده از سیستم‌های اعتبارسنجی..... ۱۵۸

نتیجه‌گیری..... ۱۶۰

پیشنهادهای..... ۱۶۲

منابع و مآخذ..... ۱۶۴

مقدمه

تبیین موضوع تحقیق

در دهه‌های اخیر، پیشرفت‌های چشمگیر در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات، مفاهیم جدیدی را به عرصه زندگی انسان‌ها وارد کرده است که یکی از مهم‌ترین آنها متاورس است. متاورس به‌عنوان یک فضای مجازی و سه‌بعدی، محیطی را فراهم می‌کند که افراد می‌توانند در آن به فعالیت‌های مختلفی از جمله تعاملات اجتماعی، تجارت، آموزش و حتی زندگی مجازی بپردازند. این نوآوری توانسته است مرزهای سنتی بین دنیای واقعی و مجازی را کمرنگ کند و تجربیات جدیدی را برای کاربران به ارمغان آورد. متاورس واژه‌ای ترکیبی متشکل از «مِتا» به معنی «فراتر» و «ورس» به معنی «جهان» است که می‌توان آن را (فراجهان) ترجمه کرد که به‌عنوان نسل بعدی اینترنت شناخته می‌شود. این جهان که به‌عنوان زیرساختی مجازی اما همه‌جانبه عمل می‌کند کاربران را قادر خواهد ساخت که با ترکیب مفاهیم واقعیت مجازی و واقعیت افزوده با یکدیگر و با دیگر اجزای محیط اطراف خود تعامل کنند. به عبارتی دیگر، در دنیای متاورس افراد به‌صورت مجازی و بدون حضور فیزیکی به نقش‌آفرینی می‌پردازند. این بدان معناست که به‌جای کلیک‌کردن روی داده‌ها و اطلاعات می‌توانیم میان آن‌ها قدم بزنیم و تجربه‌ای بی‌واسطه از آن‌ها داشته باشیم. فناوری انقلابی متاورس توانایی‌های بالقوه زیادی دارد که می‌توان از آن‌ها در حیطه‌هایی همچون تجارت الکترونیک، بهداشت و سلامت، و یا بازی و سرگرمی بهره برد. متاورس به‌سرعت در حال تکامل و دگرگونی است. ظهور فناوری‌های جدید، پلتفرم‌های نوین و مدل‌های تجاری بدیع، نیاز به بررسی و بازنگری مستمر در قواعد و مقررات حاکم بر این فضا را دوچندان می‌کند. اشخاص می‌توانند پس از حضور در دنیای متاورس، اعمال حقوقی مختلفی را مانند خرید و فروش کالاهای مجازی، ارائه خدمات آموزشی و تفریحی و برگزاری رویدادهای مجازی انجام دهند که این امر در بستر فناوری بلاک‌چین و با استفاده از رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی^۱ انجام می‌شود. هر کدام از این تعاملات، چالش‌ها و مسائل حقوقی خاص خود را به همراه دارد و باتوجه‌به گسترش روزافزون حضور افراد در متاورس، صیانت از حقوق کاربران و جلوگیری از تضییع این حقوق

^۱ Non fungible tokens

نیز از اهمیت بسزایی برخوردار است. این امر مستلزم تدوین قواعد و مقرراتی است که به طور مؤثر، حقوق کاربران در فضای مجازی را حمایت کند. با گسترش استفاده از متاورس، مسئله قراردادهای هوشمند و تعهدات حقوقی در این فضا بیش‌ازپیش اهمیت یافته است. هم اکنون وضعیت فقهی و حقوقی معاملات متاورس چه از حیث انعقاد و چه از حیث آثار در هاله‌ای از ابهام قرار دارد که نیازمند بررسی دقیق و موشکافانه از منظر فقه و حقوق ایران هستند.

از دیدگاه فقه اسلامی، هرگونه تعهد یا قرارداد باید با اصول و قواعد شرعی همخوانی داشته باشد.

فقه اسلامی اصولی را برای اعتبار قراردادهای تعیین کرده است که شامل رضایت طرفین، قابلیت اجرایی، و عدم مغایرت با شرع می‌شود؛ بنابراین، بررسی قراردادهای منعقد در متاورس از منظر فقه اسلامی، نیازمند تحلیل دقیق این اصول و تطبیق آنها با شرایط جدید فضای مجازی است.

از سوی دیگر، نظام حقوقی ایران نیز، باید به این مسئله واکنش نشان دهد. قوانین موجود در حقوق ایران عمدتاً برای قراردادهای سنتی و دنیای فیزیکی طراحی شده‌اند و با ظهور متاورس، نیاز به بازنگری و تطبیق این قوانین با شرایط جدید احساس می‌شود. چالش‌هایی نظیر تعیین صلاحیت قضایی، اثبات اعتبار قراردادهای الکترونیکی و هوشمند، و حفاظت از حقوق طرفین در فضای مجازی از جمله مسائلی هستند که باید موردتوجه قرار گیرند.

از آن جایی که این بستر فرصت مناسبی برای کسب در آمد از طریق خرید یا اجاره اموال فکری فراهم کرده است شناخت آثار مترتب بر قراردادهای مربوط به این حوزه و همچنین چگونگی اجرای تعهدات متعاقدين بسیار اهمیت دارد. خصوصاً آن که فقدان قوانین موضوعه و همچنین قواعد عرفی ناظر بر این فضا به سبب مستحذنه بودن آن راه را برای سوءاستفاده نقش‌آفرینان عقد هموارتر کرده است. فلذا در درجه اول شناخت مفاهیم و کلیات مربوط به این فناوری و در درجه دوم شناسایی آثار قرارداد بین طرفین عقد از حیث شیوه‌های اجرا و چگونگی نقص تعهدات قراردادی مانند شرایط الزام به تعهد و موانع آن ضروری است. اخیراً توکن غیرمثلی یک قطعه زمین مجازی در یکی از بسترهای متاورس به نام دیسترالند^۱ نزدیک به یک میلیون دلار فروخته شد^۲ که در نوع خود شگفت‌آور می‌باشد و یکی از

^۱ decentraland

^۲ <https://finance.yahoo.com/news/most-expensive-virtual-plot-land-۱۸۵۰۰۰۷۱۲.html>

گران‌ترین قراردادهای منعقد شده در متاورس تا به امروز است. ملاحظه می‌شود که تحلیل حقوقی این قرارداد به روش سنتی امکان‌پذیر نیست و در صورت فقدان آگاهی از مفاهیم مزبور می‌تواند چالش‌برانگیز باشد. این پژوهش سعی بر آن دارد تا پس از شناخت درست متاورس و مفاهیم مربوطه، در پرتوی قوانین مادر حقوقی و سپس با به‌کارگیری قواعد عام فقه اسلامی و دکترین متفکرین این عرصه، آثار مترتب بر قراردادها را در فضای متاورس و بستر بلاک‌چین تبیین نموده و تحلیل جامعی از آن ارائه نماید تا از ابهام و سردرگمی فراوانی که در این حوزه وجود دارد تاحدامکان کاسته شود.

به‌اجمال باید گفت که از بررسی و کنکاش در قوانین جمهوری اسلامی ایران در این حوزه، به این نتیجه می‌رسیم که تا به امروز قانون جامعی ناظر به متاورس که بتواند انعقاد قرارداد و تعهدات و مسئولیت‌های طرفین قرارداد را تبیین کند وجود ندارد. فلذا می‌توان این‌گونه برداشت کرد که اگر این عقود با نظم عمومی و اخلاق حسنه در تضاد نباشند از حیث صحت انعقاد می‌توان آن‌ها را تابع ماده ۱۰ قانون مدنی دانست. اما برای فهم آثار این قراردادها نیاز به بررسی قواعد فقهی و اصول حقوقی و تطبیق آن‌ها با الزامات فضای متاورس است. بدیهی است که رفع ابهام کامل، مستلزم پژوهش پیرامون دیگر جنبه‌های حقوقی متاورس و تقنین اصولی آن می‌باشد.

اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

تحولات سریع در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات، به‌ویژه با ظهور متاورس به‌عنوان یک فضای مجازی سه‌بعدی، تغییرات عمده‌ای در نحوه تعاملات اجتماعی، تجاری و آموزشی به وجود آورده است. این تحولات نیازمند بازنگری و تطبیق قواعد و مقررات حقوقی است. از آنجاکه متاورس محیطی جدید و پیچیده است، قراردادهای منعقد شده در این فضا با چالش‌های منحصر به فردی مواجه هستند که در نظام حقوقی و فقهی کنونی به طور کامل مورد توجه قرار نگرفته‌اند.

اهمیت و ضرورت انجام این پژوهش از چند جنبه قابل بررسی است:

۱. فقدان چارچوب حقوقی مشخص: قراردادهای الکترونیکی در متاورس به دلیل نوآوری‌های تکنولوژیکی و پیچیدگی‌های مرتبط با آنها، نیازمند چارچوب حقوقی و فقهی مشخصی هستند که در حال حاضر به طور کامل تدوین نشده است. اجرای قراردادهای هوشمند و الکترونیکی در متاورس با

چالش‌های منحصربه‌فردی روبرو است که نیازمند تبیین و تحلیل دقیق آنها می‌باشد که این پژوهش در همین راستا قدم خواهد گذاشت.

۲. حفظ حقوق طرفین: در فضای مجازی، حفظ حقوق طرفین قراردادها و جلوگیری از نقض تعهدات اهمیت ویژه‌ای دارد. این پژوهش می‌تواند به شناسایی و ارائه راهکارهای مناسب در این زمینه کمک کند. زیرا تا زمانی که اقتضائات قراردادی متاورس و چگونگی اجرای عقود آن تبیین نگردد شناخت آثار آن و در نتیجه جلوگیری از نقض تعهدات امکان پذیر نخواهد بود.

۳. بهره‌گیری از فناوری‌های نوین: فناوری‌هایی مانند بلاک‌چین و قراردادهای هوشمند می‌توانند نقشی کلیدی در تضمین اجرای قراردادها در متاورس ایفا کنند. فلذا شناخت و تحلیل و ارزیابی این فناوری‌ها از منظر حقوقی و فقهی برای این مهم، حیاتی و ضروری به نظر می‌رسد.

اهداف تحقیق

اهداف این پایان‌نامه را می‌توان به دودسته کلی تقسیم کرد: اهداف علمی و اهداف کاربردی.

اهداف علمی:

۱. تبیین مفهوم متاورس: معرفی و تبیین مفهوم متاورس و ویژگی‌های آن به‌عنوان یک فضای نوین و پیچیده
۲. بررسی مبانی نظری: تحلیل و بررسی مبانی نظری مرتبط با قراردادهای الکترونیکی و هوشمند در فضای مجازی از دیدگاه فقه و حقوق ایران.
۳. تحلیل تطبیقی: بررسی دیدگاه‌های مختلف فقهی و حقوقی درباره اعتبار و مشروعیت قراردادهای منعقد در متاورس و اجرا یا نقض تعهدات قراردادی مربوط به آنها

اهداف کاربردی:

۱. ارائه چارچوب حقوقی: تدوین و پیشنهاد چارچوب حقوقی و فقهی مناسب برای تنظیم و اجرای قراردادهای الکترونیکی و هوشمند در متاورس.

۲. راهکارهای اجرایی: ارائه راهکارهای عملی برای اجرای مؤثر قراردادهای هوشمند در متاورس با استفاده از فناوری‌هایی نظیر بلاک‌چین به‌عنوان اصلی‌ترین روش برای اجرای تعهدات قراردادی
۳. حل و فصل اختلافات: پیشنهاد سازوکارهای مناسب برای حل و فصل اختلافات ناشی از نقض تعهدات در فضای متاورس و جلوگیری از آن‌ها
۴. بهبود قوانین موجود: ارائه پیشنهاداتی برای اصلاح و به‌روزرسانی قوانین و مقررات حقوقی ایران به‌منظور تطبیق با شرایط جدید فضای مجازی و متاورس.
- این پژوهش باهدف ارائه راهکارهایی عملی و علمی برای مواجهه با چالش‌های حقوقی و فقهی در متاورس، می‌تواند نقش مؤثری در تسهیل و تقویت تعاملات الکترونیکی در این فضای نوین ایفا کند.

سؤالات تحقیق

سؤال اصلی :

آثار قراردادهای و تعهدات در بستر متاورس که از تکنولوژی بلاک‌چین و قراردادهای هوشمند بهره می‌گیرد چیست؟

سؤالات فرعی :

۱. باتوجه به این که قواعد حقوقی سنتی مربوط به اجرای قرارداد جایگاهی در بسیاری از قراردادهای متاورس به سبب ماهیت منحصر به فرد آن ندارند، قواعد حاکم بر اجرای قراردادهای در متاورس چگونه است و در چه بستری و با چه سازوکاری صورت می‌پذیرد؟

۲. سقوط تعهدات قراردادی در متاورس چگونه است و با چه چالش‌هایی مواجه است و چگونه می‌توان سقوط تعهدات قراردادی را به حداقل رساند؟

فرضیه‌های تحقیق

فرضیه اصلی :

از بررسی و تأمل در متاورس می‌توان به منحصر به فرد بودن و اقتضائات خاص آن پی برد که در مطالب آتی عنوان خواهد شد. سر فصل‌هایی که برای تبیین آثار قراردادها در کتب حقوقی موجود است اساساً ناظر به جهان حقیقی است و به نظر می‌رسد آثار قراردادها و تعهدات در فضای متاورس با نمونه‌ی مشابه آن در واقعیت متفاوت باشد. اگرچه در عنوان اشتراک داشته باشند مانند خرید زمین مجازی در متاورس که شرایط بیع الزاماً بر آن صدق نمی‌کند.

این پژوهش با تفکیک انواع قراردادهایی که در فضای متاورس به صورت بالقوه امکان انعقاد دارند و بررسی آن‌ها سعی در اثبات درستی یا نادرستی همین فرضیه خواهد داشت و در صورت صحه‌گذاشتن بر آن، در صدد تبیین آثار قراردادها و تعهدات در این حوزه می‌باشد.

فرضیه‌های فرعی:

۱. اصول و مبانی فقهی و حقوقی موجود در نظام حقوقی ایران، قابلیت انطباق با شرایط جدید فضای متاورس را دارند و می‌توانند به عنوان چارچوبی مناسب برای تنظیم و اجرای قراردادهای هوشمند در این فضا عمل کنند. هوشمندسازی اجرای قراردادها در متاورس می‌تواند به بهبود تعاملات تجاری و اجتماعی در این محیط مجازی کمک کند.

۲. مشکلات و چالش‌های ناشی از نقض تعهدات در قراردادهای هوشمند منعقد در متاورس، با استفاده از فناوری‌های نوین مانند بلاک‌چین، قابل پیگیری و حل و فصل است. این فناوری‌ها می‌توانند سازوکارهای مؤثری برای تضمین اجرای تعهدات و جبران خسارات فراهم آورند و تا حد امکان از سقوط تعهدات جلوگیری کنند

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش از نوع پژوهش‌های بنیادین و کاربردی است که به روش توصیفی - تحلیلی و با استناد به منابع کتابخانه‌ای انجام خواهد شد. همچنین به سبب اقتضا تکنولوژیکی خود و برای تفهیم بهتر موضوعات مرتبط با فناوری، از وبگاه‌ها و ژورنال‌های علمی نیز استفاده خواهد شد.

قلمرو تحقیق

قلمرو موضوعی: بررسی آثار قراردادهای اشخاص در فضای نوظهور متاورس با تکیه بر فقه

اسلامی و قوانین موضوعه‌ی ایران

قلمرو مکانی: این پژوهش ضمن بررسی مقالات علمی و ژورنال‌های حقوقی نگارش شده در سایر

کشورها، با تکیه بر قواعد حقوقی و شرعی نظام قانون‌گذاری ایران، به کنکاش در زمینه‌ی آثار

قراردادها در متاورس می‌پردازد

قلمرو زمانی: باتوجه به تعریف و کارکردهای متاورس و چشم‌اندازی که در آینده برای آن متصور

است. بعید نیست که در آینده‌ی نزدیک شاهد تغییرات وسیع در جهان پیرامون توسط این فناوری

باشیم که این قلمروی مطالعات زمانی آن را از حال به آینده تعمیم خواهد داد.

پیشینه تحقیق

از آنجایی که متاورس عرصه‌ای بسیار بدیع و تازه می‌باشد، تحقیقی که مبین دقیق آثار قراردادها و

مسئولیت قراردادی متعاقدين باشد صورت نگرفته است.

اما در موضوعات مشابه پژوهش‌هایی انجام شده است. پایان‌نامه‌ای تحت عنوان (وضعیت حقوقی

معاملات) در سال ۱۴۰۱ تألیف شده که ناظر به شرایط صحت معاملات و تشکیل آن در جهان متاورس

است و نه آثار آن اگرچه می‌توانند برای فهم بهتر مطالب راهگشا باشد. همچنین پیشنهادی با عنوان

(مسئولیت مدنی نقش‌آفرینان در فضای متاورس) در همان سال تدوین گشته و همان‌طور که از نام آن